

Zakaj nam (demokracija, svoboda, človekove pravice, pluralizem, prepričljiva etika pristne politike za obče dobro in skupni blagor...) ne uspe?

Andraž Teršek

Egoizem (področni strokovnjaki bi me morda opozorili, da je izbor besede neustrezen, a po razlagi iz psihoanalize, ki ga opozorilno razmeji od narcizma, se zdi na mestu) je velika težava človeka. Naša skupna težava. Pogosto paktira s samozadostnostjo in megalomanstvom. Samopašnostjo. Slabša je od malodušja in svetlobna leta daleč od (aristotelovske) visokomiselnosti. Ne upira se prevzetnosti in nečimrnosti. Pušča se objeti avtoritarnosti in samovolji. Posamezniku ne dovoli, da bi se zagledal, razumel in samouresničeval kot del skupnosti. Javni interes pušča v brezvetrju, na odlagališču golih form, na prepihu izvotljene jezikovne fotogeničnosti (všečnosti in ugajanja-drugim). V politiki, kulturi, izobraževanju, ekonomiji... In v pravu. Posebej pri sodniškem delu (pri razkrivanju in popravljanju krivic, odločnostjo in avtonomnim pogumom z zaščito pravic, krepitvijo »vladavine prava«, zaščite šibkejših strank pred močnejšimi, posmeznika pred državo, ipd.), mnogo bolj kot pri zakonodajni dejavnosti. Poenostavitve, vsebinske-konceptualne-jezikovne, spreminja v rezilo in jih uporablja kot odmik od odgovornosti, izražanja identitete z veščinami, samoprikazovanja pred drugimi brez laži. Uporablja tehniko manipulacije, zavajanja in zapeljevanja (v širšem pomenu besede), s »figami v žepih«, kot gre za pristno presojanje, odločanje in prevzemanje odgovornosti – pred seboj in do sebe, do Drugega, do javnosti, do sistema in oblasti. Raztrešči družbo v posameznike, med njimi ustvarja naključne ali pragmatično omogočene trke, kot kugle pri začetnem udarcu biljarda. Ne ustvarja in tudi ne omogoča ustvarjati skupnosti. Nikakršne pristne skupnosti, še manj pa moralne skupnosti.

Delovanje države, sistema in javne sfere spreminja v trajno dramaturško nastopaštvo, cirkus, senzacionalistični pohlep, podoben nezadržni želji in potrebi po goli seksualnosti, brez primesi toplih čustev in globine duše. Brez ljubezni, predvsem brez njene določitve v »sotočnosti.« Nezavedno, temačno in hladno izhodišče resnice o posamezniku, prezre. Paranojo, da nečesa ne bi dobil, ali bi nekaj izgubil, ali nad nečim ne bi imel popolnega nadzor, zamenjuje za intuicijo. Posebej pa kratkoročni pragmatizem, od danes na jutri. In človek ne ve, noče vedeti, da mu njegovi lastni možgani, obdani z bodečo žico izkušenj, spomina, trenutnih potreb, navad, nagona in poželenja lažejo bolj, kot se človeku lahko kadarkoli zlaže drugi človek.

Človek prepriča sebe, da je drugačen, kot ga vidijo drugi, če mu to videnje ni po godu. Drugače je, če ga drugi vidijo drugačnega, kot je v resnici – temu se ne upira, na tem gradi, če to poteka v funkciji zgoraj zapisanega. Posebej na javnem položaju, na funkciji. Človek ni sam, ko se opazuje, ali ko pred seboj miži, ali ko se umešča v okolje, ko okolje opazuje in se mu prilagaja. Egoistično. V tej igri s seboj, ki pravilom ni lahkotna in zabavna, ampak toga in krčevita, človek igra z drugimi. Se z njimi tudi poigrava. Dokler se drugi ne poigrajo z njim. Stisnjen v kot se spreminja v cunjo, in potem nazaj v spužvo, namočeno gobo, da bi pobrisal seme in bi iz semena spet nekaj zraslo. Da bi nemara zrasel on sam. Drugačen. Zelo verjetno pa povsem isti. Posebej v politiki. Pa v pravu. In na javnem odru, kjer igra vlogo: ustvarjeno, ukradeno ali podarjeno.

Človek je res ... težava. Zase, sebi in drugim. Ustvarja težave. Tudi, kadar se tega ne uspe zavedati, ali je celo prepričan, da ni tako in je drugače. In kreira, pači, maliči vse bolj problematični, v svoji zlaganosti zlikani, v iztisnjeni problematičnosti 'samoumevni' (kot in ki ga sijajno opiše N'Toko) svet. In pri tem sodelujemo, tako ali drugače. Kot pasivni politični objekti. Volilna pravica ljudi pač ne naredi za politične subjekte. Kot retorik pravic te ne naredi za objekt zaščite.

V politiki, v kulturi, v izobraževanju, že dolgo in vse bolj v športu, v sistemu države, po ustavi socialne in temeljske demokracije, se uporablja različne tehnike. Ne le samopromocijo in površinsko navideznost. Kot tehniko uporablja tudi pravo. Da bi formaliziral domnevne cilje, skrčene na golo formo, in statistično meril nedosežene uspehe. Psevdo uspehe. Lažne uspehe, zatajevane neuspehe. Pravo kot birokracija – temeljna tehnika nadzora in hipernad-

zora, gospodstva. Hladna, kruta, surova in brez človeka dostojnega smisla. Tabele, grafi in podpisane izjave. Uradniški sklepi in zavrnilne sodne odločbe. Brez pojasnila, razloga in argumentacije. Brez pravega pomena. Brez dejanske vrednosti. Brez vsebine. Tudi ustavnosodne (kar vse bolj razkriva statistika, ki ima vsaj v tem primeru verodostojno vsebinsko sporočilnost, brez paradoksa. Z odloženo skrbjo za »prav«, »dostojno« in »pravično«. Avtomatizirano nemisleče. Nadaljujem s ponavljanjem. Le kaj bi drugega mogel.

Ta problem, te vrste egoizma in njegovih izpeljav, je mogoče spremljati dolgo časa, od osamosvojitve dalje, vsak dan. Primeri niso več preštevni (dvakrat sem jih popisal v knjigah, potem sem odnehal). Ne le v dnevni politiki. Tudi tisti ne, ki zadevajo pravno državo, pravosodje in nadzorne institucije. In celo izhodišče in pribežališče človekove omike in umne ustvarjalnosti – univerze. Tu se je že dolgo nazaj začelo pravo bojno polje, na katerem se univerze bojijo politike, ne obratno. Univerzitetni delavci pa se ukvarjajo s seboj v veliko večji meri, kot s tistim in tistimi, s katerimi bi se morali: z znanjem, z napredkom, s kritiko oblasti, z zaščito hrepenenja mladih po prihodnosti.

Kako to spremeniti, popraviti, izkoreniniti – to me sprašujejo mnogi. In sprašujem se sam. Ves čas. Odgovora ne poznam. Ne vseh odgovorov, ne na vsa vprašanja, ne popolnih odgovorov, ne hitro uresničljivih odgovorov; ne zaradi njihove izmuzljivosti ali zapletenosti, ampak zaradi praktične nezmožnosti za njihovo uresničitev. Poznam vprašanja, stalna in ponavljajoča, v tesnem stiku s skoraj nerazumevanjem, čudenjem in obžalovanjem. In odporom. Skoraj apatijo. A ne še, slednji še ne predam.

Kot nacija še vedno ne vemo, ne slišimo, ne izvemo in ne govorimo o tem, kaj sploh smo, kaj zares hočemo, kam smo zavedajoče usmerjeni. Na kaj mislimo, ko izrekamo besede »načela, vrednote, kultura, dediščina, identiteta«? Narod, ljudstvo in nacija? Človek in (kot) oseba. Slehernik. Kje najti točke oprijema, ki bi nas prepričale, vsaj za silo, malo, da ne gre za povsem vsebinsko izvotljene besede? Kaj je naša, slovenska, etika skupnosti? In etika politike? Kakšna sta vloga in pomen posameznika? Kaj je tisto, kar nas vsaj na ravni najnižjega skupnega imenovalca ohranja kot »skupnost« (ki je nekaj povsem drugega, kot gola družba)? Kaj zares hočemo? Kaj res mislimo – o sebi, drugih in okolju, pogojno našem in zunanjem, a fizično in izkustveno tesno prisotnem, bližnjem? Zakaj smo? In zakaj smo, kar smo in kar smo

postali? Kaj postajamo? Kaj počnemo in kaj se dogaja – nam in z nami? Kaj ZARES želimo?

Zakaj toliko zadev, ki so samoumevne, ker so take in ker morajo biti take, ni – več - samoumevnih? Tudi tistih ne, ki so tako rekoč kategorično utemeljene kot (teleološko) etične in (deontološko, intuitivno) moralne. V politiki, v pravu, pri socialni državi, glede ustavnosti kot kakovosti demokracije, glede pravic in svoboščin človeka-slehernika? V šolstvu, pri izobraževanju, v medijih, v kulturi, pri vzgoji – starševski, socialni in domovinski? Pri svobodi – splošni svobodi ravnanja, svobodi vere in vesti, pri svobodi izražanja? Zakaj dopuščamo, da se sovražnosti domnevno zoperstavljamo s sovražno nastrojenostjo? Zakaj dopuščamo pozivanje k »etiki komunikacije« z žaljenjem, klevetanjem, obrekovanjem in psihičnim nasiljem? Kaj se dogaja v naših glavah in prsih?

Zakaj o tem le nekaj »izrekamo«? Zakaj se ne pogovarjamo? Beseda »pogovor« ima svoj pomen, oprijemljivo jasen, razumljiv. Zakaj ne uspemo drugega, kot ta in podobna vprašanja le površno naslavljati, s psevdo konferenčnimi in okroglozidnimi srečanji ljudi, ki si prepogosto ne namenijo niti prijaznega nasmeška? Ali le z zapisi v obliki novičarskih razmetanj? Pa s knjigami, ki jih redko kdo prebere, še manj jih kdo kjerkoli omenja, najmanj pa se naslovniki misleče in celosrčno trudijo, da bi jih razumeli, vedenjsko sprejeli, sporočila uresničevali, jih razpravno prevpraševali ipd.?

Kar razumemo, nas verjetno ne zanima več. Niti tisto, kar mislimo, da razumemo, četudi smo lahko v zmoti – veliki. Česa še ne razumemo? Kaj je tisto, kar ne zmoremo razumeti? Koliko je tega? Do kam in do kje sega? Ne poznam odgovora na ta vprašanja. Prepričan pa sem v njihov pomen – značaj usodnosti. In jih slutim. A morda ne več od tega.

Vse več zadev, ki se dogajajo, ne razumem, četudi razumem, da se dogajajo. In četudi včasih, uspem razumeti, zakaj se zgodijo. Samonamensko politično nastopaštvo (politični mačizem). Absolutizem javnih političnih drž, z enosmernim in hladnim, surovo osiromašenim osredotočenjem na »ugajanje, všečnost, rejting... izvoljivost ... ohranjanje položaja/funkcije – zaradi nje same. In zaradi njega/osebe/funkcionarja samega. Totalna polarizacija političnega prostora, z nepomirljivimi ekstremi in radikalnostmi. Etikizacija in polarizacija. Predvsem z banalnimi in nemišljenjskimi poenostavitvami o levem in desnem. Brez pristnega razpravljanja, brez produktivnega sodelovanja.

Premišljeno naiven sem, ko sprašujem: kako je to mogoče in zakaj je tako? Zakaj ljudje, ki niso primerni, ali so povsem nepri-
merni, uživajo položajsko ugodje, brez navora in odgovornosti,
spodobnejši in najspodobnejši pa so marginalizirani, odrinjeni,
odstranjeni? Čemu toliko laži, polresnic, zavajanj in sprenevedanj?
Zaradi »političnih vernikov«? Kdo do? Kakšni so? So res taki, kot
se jih opisuje? Jim je res treba nuditi pozornost na te, ene in iste,
nerazumljive in zgrešene načine nagovarjanja? Ne verjamem, da
so ljudje idioti. Mislim, da gre za nekaj drugega. Ne vem točno, za
kaj gre. A se ne odločim verjeti, da gre za to.

Ne razumem očitno pravno depasiranih in krivičnih sodb.
Ne razumem pretiravanj z uprizoritvami pred »sodiščem javne-
ga mnenja.« Ne razumem odločitev odločevalcev za svojo od-
ločevalsko neavtonomnost, neodgovornost, neidentifikacijo z
lastnim delom in njegovimi rezultati. Ne razumem odločitev o
dopušcanju očitnih krivic ljudem, storjenih v upravnih in sodnih
postopkih. Ne razumem razčlovečenja in robotizacije človeka z
ultra-hiper-omni-birokracijo. Ne razumem odnosa dnevne poli-
tike do revščine in do otrok, do družin, do mladih ljudi. Ne ra-
zumem izobraževalne politike. Ne razumem pristajanja univer-
zitetnih elit na finančne dodatke za vklopljeni prenosni telefon
in voljo za dvig telefona ob klicu. Ne razumem moči interesnega
korporativizma, ki onemogoča parlamentarno predstavništvo
– vseh, v občem interesu, za dobrobit slehernika. Ne razumem
politike do tujcev, njene dvoličnosti in surovih, nečlovečnih pre-
tiravanj. Ne razumem volje do lastništva nad javnim položajem/
funkcijo. Ne razumem odsotnosti zastopanja interesov in pra-
vic ljudi, ki živijo na socialnem robu – v revščini. Ne razumem
obsedenega in nemislečega medijskega navijaštva. Ne razumem
hotene in zavestne zlorabe pristojnosti. Ne razumem izogiba-
nja pristojnostim in odgovornostim, ki jih prinašajo. Ne morem
se poistovetiti s sindikalnimi zahtevami za višje plače v sektor-
ju, kjer poklicno delujem, če skoraj 250.000 ljudi živi v revščini,
nimajo reprezentativnega sindikata in jih v parlamentu nihče
prav zares ne zastopa. Tudi šolske politike do otrok s posebnimi
potrebami ne razumem. Niti odnosa države, delodajalcev in so-
dišč do invalidov. Ne razumem delovnih in socialnih sodišč do
delavcev invalidov. Niti do upokojencev. Ne razumem volje do
oškodovanja družbenega premoženja. Ne razumem nagibov in
motivov za o-goljufanje ljudi.

Ne razumem, kaj v Sloveniji pomeni »levo« in »desno«. Ne razumem predanosti kultu osebnosti. Ne razumem kategorično načelnega odpora do besed »vera« in »bog«, ali do besed »ateist« in »komunitarist«, ipd. Ne razumem želje po plemenizaciji in polarizaciji. Ne razumem očitnih in surovih kršitev elementarnih, neizpodbitnih in razumljivih temeljnih pravic človeka – kot osebe.

Zakaj nam ne uspe?

Tisto, kar razumem, me skoraj ne zanima več. Vse več zadev pa ne razumem. Ali jih nočem razumeti. Ne tako, da bi jih spreje(ma)l kot nespremenljive, nepovratne, usodno zabetonirane ... Sprašujem sebe in druge, prevprašujem, ali je to res TA svet, ta samoumevni svet, ki je v naših prsih in venah res že sprejet kot tak? In nespremenljiv? Nanj ne pristajam. Na to ne želim pristati. Ne brez upora. In odpora. Vem, da mnogi ljudje nanj – in na to – ne pristajajo. A ne vedo, kaj storiti. Z njimi stojim, v nepregledni množici, zdaj molče in mrko, zdaj odločno in kričavo. Prepričan sem, da se moramo o tem začeti pogovarjati. Prepozno je manj pozno, kot kasneje. Ne smemo pristati na to, da se to ne bo zgodilo, ker se ne more – za časa naših življenj. Za svobodo, za domovino, za človekove pravice in svoboščine, za dostojanstvo človeka in moč uma. Patetično? Ne bo me zmotilo, če prikimate.

V postavljanju vprašanj ni odgovorov. Ni pa postavljanje vprašanje odrezano od odgovorov. Zato je včasih postavljanje vprašanj na mestu. Ali na mestih, kjer so tudi odgovori. Samo da so ti druge. Z njimi, z vprašanji, je marsikdaj podobno, kot z resnico: ni je v izrečenem, je v neizrečeno izrekljivem. In včasih je z njimi podobno, kot z moralo ali ljubeznijo: je v neizrekljivem, racionalno neutemeljivem, četudi se trudi biti izrečeno in racionalno utemeljeno. Mislim, da vem, kje sem in kje smo. Ne vem, kam gremo. Me pa zanima. In nisem osamljen, ko mi ni vseeno.